

Mauss, Marcel

Techniky těla

Theatralia. 2023, vol. 26, iss. 2, pp. 205-223

ISSN 1803-845X (print); ISSN 2336-4548 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/TY2023-2-13>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78963>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20231130

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Techniky těla¹

Marcel Mauss

přeložila Nora Obrtelová

Kapitola I

Pojem technika těla

Říkám záměrně techniky těla v množném čísle, protože lze vytvořit teorii techniky těla na základě nějaké studie, výstavy, prostého a jednoduchého popisu různých technik těla. Rozumím tím slovy způsoby, jimiž lidé, společnost od společnosti, tradičně používají své tělo. V každém případě je třeba postupovat od konkrétního k abstraktnímu, nikoli naopak.

Chci vás seznámit s částí svého učení, o níž se domnívám, že se nevyskytuje jinde, a kterou přednáším v kursu Deskriptivní etnologie (knihy, jež budou obsahovat *Základní instrukce a Instrukce pro potřeby etnografů*, teprve vyjdou²) a již jsem tedy už několikrát vyzkoušel při vyučování na katedře etnologie pařížské univerzity.

Když dělá jakákoli přírodní věda pokroky, dělá je vždy jen ve smyslu konkrétního a vždy ve směru k neznámému. Ostatně neznámé se nachází na hranicích věd, tam, kde se profesori „pojídají mezi sebou“, jak říká Goethe (říkám pojídají, ale Goethe není tak zdvořilý). Právě v těchto špatně rozdělených oblastech leží naléhavé problémy. Tato území ležící ladem jsou ostatně nějak označená. V existujících přírodních vědách najdeme vždy jednu nehezkou rubriku.

Vždy existuje místo, kde na masu jistých faktů, jež ještě nejsou redukována na koncepty, jež nejsou ani ústrojně seřazena, vsadíme z neznalosti vytyčovací kolík „různé“. Tam je třeba proniknout. Jsme si jisti, že tam se nacházejí pravdy: předně protože víme, že nevíme, a protože máme živé povědomí o množství faktů.

Mnoho let jsem ve svém kursu Deskriptivní etnologie musel přednášet a snášet onu nemilost a hanbu, protože v etnografii byla rubrika „různé“ opravdu různorodá. Věděl

1 *Techniky těla* představují klíčový text intelektuálního odkazu Marcela Mause. Byl přednesen před Sociétés de Psychologie v Paříži 17. května 1934 a poprvé publikován v časopise *Journal de Psychologie* v roce 1936 (XXXII, 3-4, 15. 3.–15. 4.). Ve francouzštině pak vyšel ještě ve sborníku Maussových textů, který byl publikován po jeho smrti v roce 1950 a znovu v roce 1973. Tento text bývá považován za první antropologickou studii technik těla a významně přispěl k antropologické metodologii. (Pozn. red.)

2 Texty jsou součástí knihy, kterou sestavila Maussova studentka, etnoložka a antropoložka Denise Paulme (1909–1998). (Pozn. red.)

jsem dobře, že například chůze, plavání a všechny podobné činnosti jsou typické pro určité společnosti; že Polynésané neplavou stejně jako my, že moje generace neplavala tak, jako plave současná generace. Ale jaké společenské jevy to byly? Byly to „různé“ společenské fenomény, a protože tato rubrika je příšerná, často jsem na toto „různé“ myslel, alespoň pokaždé, když jsem o ní musel mluvit a často i mezitím.

Omluvte mne, jestliže vám kvůli formulování pojmu technika těla budu vyprávět, při jakých příležitostech a jak jsem mohl jasně formulovat tento obecný problém. Byl to sled kroků učiněných vědomě i nevědomě.

Nejprve, v roce 1898, jsem poznal někoho, jehož iniciály znám, ale na jehož jméno si nevzpomínám. Byl jsem líný ho hledat. Byl to on, kdo redigoval skvělé heslo „Plavání“ v *British Encyclopaedia* z roku 1902. (Hesla „Plavání“ ve dvou následujících vydáních byla méně dobrá). Ukázal mi historický a etnografický význam této otázky. To byl výchozí bod, rámec pozorování. Později – já sám jsem si toho všiml – jsem se za života naší generace stal svědkem změny technik plavání. Jeden příklad nás hned uvede do jádra problému: nás, psychology, stejně jako biology a sociology. Kdysi nás učili potápět se, až když jsme uměli plavat. A když nás učili potápět se, měli jsme mít zavřené oči a pak je otevřít ve vodě. Dnes je technika obrácená. Každá výuka plavání začíná tím, že si děti zvykají být ve vodě s otevřenými očima. Tak ještě dřív, než umějí plavat, učí se ovládat nebezpečné, ale instinktivní reflexy očí, učí se s vodou především sžívat, inhibuje se jejich strach z vody, vytváří se pocit jistoty, volí se zastavení a pohyby. Existují tedy techniky potápění a techniky výuky potápění, které byly vynalezeny v mé době. A vidíte, že jde opravdu o technické vyučování a že každou techniku, tedy i plavání, je třeba se učit. Na druhou stranu, naše generace je zde účastna úplné proměny techniky: viděli jsme, jak různé styly kraulu nahradily styl prsa a plavání s hlavou nad vodou. Navíc se vytratil zvyk nabírat do úst vodu a pak ji vyplivovat. Protože za mých časů se plavci považovali za jakýsi druh parníku. Bylo to hloupé, ale koneckonců já toto gesto dělám stále: nemohu se své techniky zbavit. Máme tady specifickou techniku těla, gymnické umění zdokonalené v naší době.

Ale tato specifčnost je vlastní všem technikám. Jeden příklad: během války jsem to mohl často pozorovat. Například technika *rytí*. Anglické jednotky, se kterými jsem pobýval, neuměly používat francouzské rýče, což vedlo k nutnosti vyměnit 8 000 rýčů pokaždé, když jsme střídali francouzskou divizi a naopak. Tady je jasně vidět, jak pomalu se pracovní dovednosti osvojují. Každá takto definovaná technika má svou formu.

Ale stejné je to s jakýmkoli postojem těla. Každá společnost má své vlastní zvyky. V tutéž dobu jsem měl mnoho příležitostí pozorovat četné doklady různosti jednotlivých armád. Jedna anekdota týkající se pochodování. Všichni víte, že britská pěchota pochoduje jiným krokem než my: liší se frekvencí, délkou. V tuto chvíli nemluví o anglickém zhoupnutí, ani o pohybu kolen atd. Pluk z Worcesteru, který spolu s francouzskou pěchotou dosáhl vynikajících výsledků v bitvě u Aisne, požádal o královský souhlas, aby směl používat francouzské trubení a bubnování, mít kutálku francouzských trubačů a bubeníků. Výsledek nebyl příliš povzbudivý. Po šest měsíců, dlouho po bitvě u Aisne, jsem v ulicích Bailleulu často viděl tento spektakl: pluk si ponechal svůj anglický pochodový krok a pochodoval do francouzského rytmu. V čele své kutálky

měl dokonce francouzského rotmistra pěších myslivců, který uměl troubit do pochodu nejlépe. Nešťastný pluk velkých Angličanů nemohl defilovat. V jeho pochodu bylo všechno špatně. Když zkoušeli držet krok, hudba byla mimo rytmus kroku. Nakonec musel pluk z Worcesteru zrušit francouzskou pochodovou hudbu. Vojenské hudby, které používaly jednotlivé armády kdysi, za Krymské války, znaly troubení „pohov“, „ústup“ atd. Mohl jsem tak velmi přesně a často pozorovat rozdíly v základních a sportovních technikách mezi Angličany a Francouzi, nejenom na pochodování, ale také na běhu a jiných souvisejících činnostech. Pan profesor Curt Sachs³, který nyní žije ve Francii, pozoroval stejnou věc a často o ní mluvil na svých přednáškách. Poznává z velké dálky chůzi Angličana a Francouze.

Ale dosud to bylo jen takové kroužení kolem tématu.

V nemocnici jsem prožil moment jakéhosi prozření. Onemocněl jsem v New Yorku. Říkal jsem si, kde už jsem viděl slečny, které chodily stejně jako mé ošetřovatelky. Měl jsem čas o tom přemýšlet. Nakonec mi došlo, že to bylo v kině. Když jsem se vrátil do Francie, všiml jsem si, hlavně v Paříži, frekvence této chůze: ty mladé dívky byly Francouzky a kráčely také tak. Vskutku, americký způsob chůze začal díky filmům přicházet k nám. To byla myšlenka, kterou jsem mohl zobecnit. Pozice paží, pozice rukou při chůzi jsou sociální idiosynkrazii, a nejsou prostým produktem nevím jakých uspořádání a čistě individuálních mechanismů, téměř zcela psychických. Příklad: myslím, že dokážu stejně tak poznat dívku, která byla vychována v klášteře. Obvykle kráčí se zařatými pěstmi. A vzpomínám si ještě na svého profesora v deváté třídě, jak mě okřikuje: „Ty hovado, pořád chodíš s otevřenýma rukama!“ Existuje tedy i výcvik chůze.

Jiný příklad: existují vhodné nebo nevhodné klidové *pozice rukou*. S jistotou můžete poznat, že dítě, které sedí u stolu s lokty u těla a které když nejí, má ruce na kolenou, je Angličan. Mladý Francouz se už neumí u stolu chovat korektně – lokty má otevřené do vějíře, opírá se jimi o stůl a tak dále.

Konečně, pokud jde o *běh*, viděl jsem – všichni jste to viděli – jak se změnila jeho technika. Představte si, že můj profesor tělocviku, jeden z nejlepších absolventů z Joinville kolem roku 1860, mě učil běhat s pěstmi na prsou: pohyb zcela odporující všem pohybům těla při běhu; musel jsem v roce 1890 vidět profesionální běžce, abych pochopil, že je třeba běhat jinak.

Mnoho let jsem vyznával onen pojem sociální povahy – „habitus“. Všimněte si, že ho říkám v dobré latině, ve Francii srozumitelné. Toto slovo je mnohem výstižnější než výrazy „zvyk“, „získaná dovednost“ a aristotelovská „schopnost“ (Aristotelés byl psycholog). Neoznačuje ony metafyzické zvyklosti, onu tajemnou „paměť“, témata objemných nebo krátkých a slavných doktorských prací. Tyto „zvyky“ se neobměňují prostě pouze v provedení jednotlivců nebo díky různým způsobům imitace, ale hlavně se mění podle společnosti, výchovy, konvencí a módy, podle prestiže. Tam, kde obvykle vidíme jen duši a její schopnost opakovat, je třeba vidět techniky a dílo kolektivního a individuálního praktického rozumu.

3 Curt Sachs (1881–1959) byl německo-americký muzikolog. Spolu s von Hornbostelem vytvořili tzv. Sachsovu-Hornbostelovu klasifikaci hudebních nástrojů, navrženou zejména pro potřeby systematického třídění folklorních hudebních nástrojů.

To všechno mě trochu vedlo k postoji, který několik z nás zaujalo po příkladu Comtové⁴: je to například [Georges] Dumas, který v konstantních vztazích mezi biologickým a sociologickým nenechává příliš velký prostor pro psychologického zprostředkovatele. A vyvozují z toho, že činnosti jako běh, plavání atd. nebylo možné vidět jasně, pokud se nepoužilo trojí hledisko zkoumání namísto jediného, ať už mechanického a fyzického, jako je tomu například u anatomické a fyziologické teorie chůze, nebo naopak bylo použito jen hledisko psychologické, nebo sociologické. Nezbytné je ono trojí hledisko zkoumající „celého člověka“.

Nakonec se nabízela jiná série činností. Ve všech těchto prvcích umění používat lidské tělo převládaly činnosti *učení*. Pojem učení se mohl překrývat s pojmem imitace. Neboť jsou děti, které mají velmi velké schopnosti imitace, jiné je mají velmi malé, ale všechny procházejí stejnou výchovou, takže můžeme pochopit sled návazností. To, co se děje, je imitace založená na prestiži. Dítě i dospělý imitují zdařilé akty a ty, které viděly úspěšně provádět osoby, v něž mají důvěru a respektují jejich autoritu. Akt se prosazuje zvenčí, shora, i kdyby to byl výlučně biologický akt, týkající se jedincova těla. Ten si z činnosti, kterou ostatní provádějí před ním nebo s ním, vypůjčuje sérii pohybů, z nichž je činnost složena.

Je to právě ona prestiž osoby vykonávající nařízenou, dovolenou, potvrzenou činnost, ve vztahu k imitující osobě, jež zakládá jakýkoli sociální prvek. V imitované činnosti, jež následuje, naopak najdeme veškerý prvek psychologický a biologický.

Ale všechno je podmíněno těmi třemi nerozlučně propojenými prvky.

Toto všechno lze snadno propojit s výčtem dalších činností. V jedné knize Elsdona Besta⁵, která se k nám dostala v roce 1925, lze najít pozoruhodný dokument o způsobu chůze maorských žen (Nový Zéland). (Neřkejte, že jsou to primitivové, v jistých aspektech je považují za nadřazené Keltům a Germánům.) „Domorodé ženy si osvojily jistý ‚gait‘ (to anglické slovo je rozkošné): je to houpání v bocích, uvolněné a současně strukturované, které se nám může jevit nehezské, ale Maory je mimořádně obdivované. Matky své dcery cvičily (autor používá slovo ‚dril‘) v tomto způsobu chůze, který se v jejich jazyce nazývá ‚onioi‘. Slyšel jsem matky říkat dcerám: ‚Ty neděláš onioi‘, když holčička zapoměla používat toto houpání (*The Maori, I, s. 408-9*).“ Byl to naučený, nikoli přirozený způsob chůze. Obecně se dá říct, že u dospělých pravděpodobně neexistuje „přirozený způsob“. Důvody jsou o to silnější, když do hry vstupují jiné technické prvky: pokud jde o naši civilizaci, je to fakt, že chodíme v botách; mění to pozici našich nohou – když chodíme bez bot, dobře to cítíme.

Na druhou stranu, tuto základní otázku jsem si kladl ve vztahu ke všem pojmům týkajícím se magické síly, víry v nejen fyzickou, ale orální, magickou, rituální účinnost jistých úkonů. Zde jsem možná ještě více doma než na dobrodružném území psycho-fyziologie způsobů chůze, na něž se před vámi pouštím.

4 Auguste Comte (1798–1857) byl francouzský filozof, matematik a spisovatel. Zakladatel pozitivistické filozofie a sociologie. (Pozn. red.)

5 Elsdon Best (1856–1931) byl novozélandský etnograf, který se zabýval studiem Maorů. (Pozn. red.)

Hle, jeden příklad ještě více „primitivní“ činnosti, tentokrát z Austrálie: rituální formule lovu a souběžně rituál běhu. Ví se, že Australan dokáže uštvat klokany, pštrosy, divoké psy. Dokáže chytit vačici sedící nahoře na stromě, i když zvíře vzdoruje velmi silně. Jedním z těchto běžeckých rituálů pozorovaných před sto lety je běh za divokým psem, dingem, jak jej praktikují kmeny v okolí Adelaide. Běžec nepřestává zpívat tuto formuli:

- uhoď ho chocholkou z orlího peří
- uhoď ho opaskem
- uhoď ho čelenkou
- uhoď ho krví z obřízky
- uhoď ho krví z paže
- uhoď ho menstruační krví ženy
- uspi ho atd.⁶

Při jiném obřadu, lovu na *vačici opossum*, má jedinec v ústech kousek horského křišťálu (*hawemukka*), nejmagičtějšího ze všech kamenů, a zpívá podobnou formuli a takto podpořen může vystopovat vačici, vyšplhat na strom, zůstane zavěšen za svůj opasek v jeho koruně, a může štvát, chytit a zabít tuto těžko polapitelnou zvěř.

Vztahy mezi magickými postupy a technikami lovu jsou zcela zřejmé a natolik univerzální, že není třeba je zdůrazňovat.

Psychologický jev, který v tuto chvíli konstatujeme, je samozřejmě, z obvyklého pohledu sociologa příliš snadné poznat a pochopit. Ale čemu chceme nyní porozumět, je důvěra, psychologické *momentum*, které se může spojit s úkonem, jenž je především faktem biologické odolnosti, získané díky slovům a magickému předmětu.

Všechny akty, technický, fyzický a magicko-náboženský, jsou pro aktéra zaměnitelné. To byly prvky, které jsem měl k dispozici.

* *
*

Nic z toho mě neuspokojovalo. Viděl jsem, jak by se to všechno mohlo popsat, ale ne jak to zorganizovat; nevěděl jsem, jaké jméno, jaký název tomu všemu dát.

Nakonec to bylo velmi jednoduché, bylo jen třeba rozdělit tradiční činnosti na techniky a rituály, což považují za opodstatněné. Všechny tyto způsoby konání jsou techniky těla.

Po mnoho let jsme se dopouštěli zásadního omylu – i já jsem za techniku považoval nějakou činnost jen tehdy, používal-li se při ní nástroj. Bylo třeba se vrátit k dřívějším pojmům, k platónským úvahám o technice, protože Platón mluví o technice hudby a obzvlášť o technice tance, a tento pojem rozšířit.

6 TEICHELHANN a SCHURMANN, *Outlines of a Grammar, Vocabulary atd. Sth-Australia, Adelaide, 1840*. Převzato EYRE, *Journal, etc. II*, s. 241; Pozn. red.: Christian Gottlieb Teichelmann (1807–1888) a Clamor Wilhelm Schurmann (1815–1893) byli luteránští misionáři, kteří pracovali s australskými aboriginci a zaznamenávali jejich řeč. V roce 1840 publikovali spis, v němž zaznamenávali gramatiku a slovník australského domorodého jazyka kaurma.

Technikou nazývám *tradiční účinný* akt (vidíte, že v tomto není odlišný od aktu magického, náboženského, symbolického). Je třeba, aby byl *tradiční a účinný*. Neexistuje technika a neexistuje její předávání, neexistuje-li tradice. Především v tom se člověk především liší od zvířat: že své techniky předává a velmi pravděpodobně je předává orálně.

Dovolte mi tedy domnívat se, že jste přijali mé definice. Ale jaký je rozdíl mezi účinným tradičním aktem náboženství, účinným tradičním aktem právním, akty běžného života a morálními akty na jedné straně a tradičním aktem všech technik na straně druhé? Rozdíl je v tom, že ten poslední je autorem vnímán *jako akt mechanického, fyzického nebo fyzicko-chemického řádu*, který je s tímto cílem sledován.

V těchto podmínkách je třeba říci prostě: máme co dělat s *technikami těla*. Tělo je první a nejpřirozenější nástroj člověka. Nebo přesněji, aniž mluvíme o nástroji, prvním a nejpřirozenějším technickým předmětem, a současně technickým prostředkem člověka je jeho tělo. Okamžitě celá velká kategorie, kterou jsme v deskriptivní sociologii řadili mezi „různé“, z této rubriky zmizí a získá formu a obsah: víme, kam ji máme zařadit.

Před technikami s nástrojem existuje soubor technik těla. Nepřeháním důležitost tohoto druhu práce – psycho-sociologické taxonomie. Ale jistý význam má: vnáší řád do myšlenek tam, kde žádný nebyl. Dokonce uvnitř této skupiny faktů tento princip umožnil přesné třídění. Tato konstantní adaptace s nějakým fyzickým, mechanickým, chemickým účelem (například když pijeme) se realizuje sérií naučených činností, které se jedinec nenaučil prostě sám, ale díky celé své výchově, díky celé společnosti, jíž je součástí, a díky místu, které v ní zaujímá.

A navíc, všechny tyto techniky se snadno daly zařadit do systému, který je nám společný: k základnímu pojmu psychologů (zejména [William Halse] Rivers⁷ a [Sira Henryho] Head⁸) – symbolickému životu duše; tímto pojmem si vysvětlujeme činnost vědomí jako systém symbolických montáží.

Nikdy bych neskončil, kdybych vám chtěl ukázat všechny činnosti, které bychom mohli napočítat, abychom ukázali spolupráci těla a morálních a intelektuálních symbolů. Podívejme se chvíli na nás samotné. Všechno se navzájem řídí. Já vám přednáším; poznáte to podle mého postoje a hlasu, vy mě posloucháte tiše a vsedě. Máme soubor postojů povolených či nikoli, přirozených či nikoli. Například různě můžeme hodnotit i to, když se někdo dívá upřeně: symbol zdvořilosti v armádě, nezdvornosti v běžném životě.

7 William Halse Rivers (1864–1922) byl anglický antropolog, neurolog a psychiatr. Proslavil se zejména prací s vojáky z 1. světové války, kteří trpěli šokem z výbuchu granátů (tzv. *shell shock*). Je znám i díky expedici v Torresově průlivu a výzkumu příbuzenství. (Pozn. red.)

8 Sir Henry Head (1861–1940) byl anglický neurolog. Zabýval se výzkumem somato-senzorického systému a senzorických nervů. Pracoval s tezí, že lidé, kteří utrpěli poškození nervu, mohou znovu získat cit. Bolestivé zkoumání nocicepcce z velké části prováděl na vlastním těle. Na těchto výzkumech spolupracoval s W. H. Riversem. (Pozn. red.)

Kapitola II

Principy klasifikace technik těla

Dvě věci byly zavedením pojmu techniky těla okamžitě zřejmé: dělí se a odlišují podle pohlaví a věku.

1. Dělení technik těla podle pohlaví (a nikoli prosté dělení pracovních úkolů podle pohlaví).

Je to dost pozoruhodná věc. Pozorování [Roberta Mearnse] Yerkes⁹ a [Wolfganga] Köhlera¹⁰ o postavení předmětu ve vztahu k tělu (a speciálně u opic ve vztahu ke klínu) mohou vést k obecným poznámkám o rozdílu vztahu pohybujícího se těla k předmětu u obou pohlaví. Ostatně k tomuto bodu existují klasická pozorování u člověka. Bylo by třeba je doplnit. Dovoluji si doporučit mým přátelům psychologům tuto sérii zkoumání. Já sám v tom mám malé kompetence a ani bych na to neměl čas. Vezměme si například způsob, jakým sevřeme ruku v pěst. Muž normálně svírá ruku v pěst s palcem venku, žena ji sevře s palcem uvnitř; možná k jinému způsobu nebyla vychována, ale jsem si jistý, že i kdyby ji vychovávali, bylo by to velmi obtížné. Úder pěstí, vedení rány jsou slabé. A všichni vědí, že ženská rána pěstí, ženský hod kamenem jsou nejenom slabé, ale vždy odlišné od mužského provedení: vertikální plán místo horizontálního.

Možná se jedná o případ dvojí výchovy. Neboť existuje společnost mužů a společnost žen. Nicméně si myslím, že zde lze najít také biologické a psychologické prvky. Ale opět – bude-li je zkoumat pouze psycholog, dojde jen k pochybným vysvětlením a bude potřebovat spolupráci dvou sousedních věd: fyziologie a sociologie.

2. Změny technik těla podle věku

Dítě si dřepne naprosto přirozeně. My už si dřepnout neumíme. Domnívám se, že je to něco absurdního a méněcenného, typického pro naši rasu, kulturu, společnost. Jeden příklad. Na frontě jsem žil s bílými Australany. V mnohém měli nade mnou navrch. Když jsme si udělali zastávku v bahně nebo ve vodě, mohli si sednout na paty, odpočínout si a voda zůstala pod jejich patami (nenamočili si zadek). Já jsem musel zůstat stát ve svých vysokých botách, s nohama ve vodě. Sezení na bobku je podle mého názoru zajímavá pozice, kterou bychom si od dětí měli vypůjčit. A největší omyl je ji dítě odnaučovat. Celé lidstvo, s výjimkou naší kultury, si ji uchovalo.

Zdá se ostatně, že ve sledu věků lidské rasy měnila tato pozice svůj význam. Vzpomeňte si, že kdysi se zkřivené dolní končetiny považovaly za znak degenerace. Tomuto rasovému rysu se dávalo fyziologické vysvětlení. Ten, koho ještě [Rudolf Ludwig Karl]

9 Robert Mearns Yerkes (1876–1956) byl americký psycholog a primatolog, jeden ze zakladatelů komparativní psychologie; zabýval se studiem chování a duševních procesů zvířat. (Pozn. red.)

10 Wolfgang Köhler (1887–1967) byl významný německý psycholog a představitel berlínské školy gestaltismu – tvarové psychologie. Zabýval se výzkumem lidoopů na ostrově Tenerife. Jeho experimenty se šimpanzi ho inspirovaly k teorii učení vzhledem. V roce 1935 emigroval do USA. (Pozn. red.)

Virchow¹¹ považoval za degenerovaného nešťastníka, není nikdo jiný než člověk neandrtálský. Měl nohy do ó, protože normálně žil na bobku. Existují tedy věci, o nichž se domníváme, že jsou dědičné, a ve skutečnosti jsou řádu fyziologického, psychologického a sociologického. Určitý tvar šlach, a dokonce kostí je jen důsledkem toho, jak se pohybujeme a jak stojíme či sedíme. Je to dost jasné. Díky tomuto postupu můžeme klasifikovat nejen techniky, ale i jejich variace s ohledem na věk a pohlaví.

Když vytvoříme tuto klasifikaci, podle níž se dělí všechny vrstvy společnosti, můžeme zahlédnout klasifikaci třetí.

3. Klasifikace technik těla ve vztahu k výkonu

Techniky těla se mohou klasifikovat také podle vztahu k jejich výkonu, vzhledem k výsledkům výcviku. Výcvik, stejně jako sestavení jakéhokoli stroje, je hledáním a získáním nějakého výkonu. Zde je to lidský výkon. Tyto techniky jsou tedy lidskými normami lidského výcviku. Postupy, které používáme na zvířata, používá člověk sám na sebe a na své děti. Děti jsou možná první bytosti, kdo byl takto cvičen, protože zvířata bylo třeba nejprve ochočit. Mohl bych v důsledku toho do jisté míry srovnávat techniky a jejich předávání s výcvikem, seřadit je podle efektivity.

Sem patří pojem velmi důležitý v psychologii i v sociologii, a to je pojem obratnosti. Ale ve francouzštině máme jen špatný výraz „habile“, obratný, který špatně překládá latinský výraz „habilis“, jenž je mnohem výstižnější pro lidi, kteří umějí přizpůsobit všechny své dobře zkoordinované pohyby k danému účelu, kteří mají návyky, kteří „to umějí“. Odpovídá to anglickým výrazům „craft“ a „clever“ (dovednost, šikovnost, bystrost), tedy způsobilost k něčemu. A znovu se dostáváme do technické oblasti.

4. Předávání formy technik

Poslední hledisko: protože je výuka technik zásadní, můžeme je třídit podle vztahu k povaze této výchovy a tohoto výcviku. A nabízí se nám tak nové studijní pole: fyzická výchova všech věkových kategorií a obou pohlaví se skládá ze spousty dosud nepozorovaných detailů, které je třeba zkoumat. Výchova dítěte je plna toho, co považujeme za detaily, ale co je přitom zásadní. Vezměme například problém obouručnosti: máme málo prostudované pohyby pravé i levé ruky a nevíme, do jaké míry jsou naučené. Na první pohled rozpoznáme zbožného muslima: i když má vidličku a nůž (což je vzácné) udělá i nemožné, aby se najedl jen pravou rukou. Nesmí se nikdy dotknout jídla svou levou rukou a jistých částí svého těla svou pravou rukou. Abychom pochopili, proč nedělá toto gesto, ale dělá jiné, nestačí jen fyziologie, ani psychologie motorické asymetrie u člověka, je třeba znát také tradice, které si takové gesto vynucují. Robert Hertz¹²

11 Rudolf Ludwig Karl Virchow (1821–1902) byl německý lékař, antropolog a politik. Byl průkopníkem buněčné patologie a proslavil se zejména jako zakladatel sociálního lékařství. (Pozn. red.)

12 Robert Hertz (1881–1915) byl představitel francouzské sociologické školy a Durkheimovým žákem. Zabýval se sociologií smrti (tzv. thanatologií), náboženství a etnografickým výzkumem lidových kultů. Uvedená studie nebyla přeložena do češtiny, ale v roce 1960 vyšla v angličtině. (Pozn. red.)

tento problém dobře pochopil¹³. Ale úvahy podobného typu mohou být aplikovány na všechny principy pohybů, které jsou společenskou volbou.

Je tedy čas studovat všechny způsoby výcviku, imitace a obzvlášť pečlivě ony základní způsoby, které můžeme nazvat způsob života, modus, tonus, „způsoby“.

Zde nabízím první klasifikaci nebo spíše čtyři úhly pohledu.

Kapitola III

Biografický výčet technik těla

Zcela jinou klasifikací, neřekl bych logičtější, ale snadnější pro pozorovatele, je prostý výčet. Měl jsem v úmyslu vám představit sérii obrázků, jako to dělají američtí profesoři. Ale nakonec budeme jednoduše sledovat přibližně všechny životní etapy člověka, normální biografii jedince, abychom seřadili techniky těla, které se ho týkají, nebo které jsou mu vštěpovány.

1. Techniky rození a porodnictví. Fakta jsou relativně špatně dostupná a mnoho klasických informací je diskutabilních¹⁴.

Za dobré považuji práce Walthera Rotha¹⁵ o australských kmenech Queenslandu a Britské Guyany.

Formy porodnictví jsou velmi různé. Malého Buddhu porodila jeho matka Mája ve vzpřímené poloze, přidržujíc se přitom větve stromu. Rodila vestoje. Část indických žen v této pozici rodí dodnes. To, co považujeme za normální, jako například porod vleže na zádech, není o nic normálnější než porod v jiných pozicích, například vkleče na čtyřech. Existují techniky porodu užívané jak rodičkami, tak jejich pomocnicí – jak novorozence uchopit, jak odstříhnout a zavázat pupeční šňůru, jak pečovat o rodičku, jak o dítě. Existuje tedy jistý okruh zásadních otázek. Zde je několik dalších: výběr dítěte, vystavování postižených dětí, usmrcování dvojčat jsou rozhodující momenty v dějinách jedné rasy. V dávné historii stejně jako v jiných kulturách je uznání dítěte kapitální událostí.

2. Techniky dětského věku.

Péče o dítě a jeho výživa. Chování dvou navzájem spojených bytostí: matky a dítěte. Začneme dítětem – sání, nošení atd. Historie nošení dítěte je velmi důležitá. Dítě,

13 La prééminence de la main droite. Přetištěno v *Mélanges de Sociologie Religieuse et de folklore*.

14 I poslední vydání spisů Plosse (Hermann Ploss: *Das Weib* 1884, vydání H. Ploss/P. Bartels: *Woman*, 1935 Londýn) má velké nedostatky; Pozn. red.: Hermann Heinrich Ploss (1819–1885) byl německý gynekolog a antropolog. Působil jako profesor medicíny na Univerzitě v Lipsku. Věnoval se detailnímu výzkumu ženy. Spolu s Maxem Bartelsem pracoval na spisu *Das Weib in der Natur- und Völkerkunde* [Žena v přírodopisu a národopisu], 1884.

15 Walter Edmund Roth (1861–1933) byl britský lékař, antropolog a protektor australských domorodců. Působil v Austrálii a Britské Guyaně. Z jeho nejvýznamnějších etnografických prací mohl Mauss vycházet. (Pozn. red.)

keré je po dva i tři roky nošeno bezprostředně na matčině těle, má k matce zcela jiný vztah než dítě, které tak nošeno nebylo¹⁶ – jeho kontakt s matkou je naprosto jiný než u našich dětí. Přimyká se k její šiji, jejímu rameni, sedí obkročmo na jejím boku. Tato podivuhodná gymnastika má pro jeho život zásadní význam. A jinou gymnastiku to představuje pro jeho matku. Zdá se dokonce, že tak vznikají psychické stavy, které z našeho dětství vymizely. Dochází k sexuálním kontaktům, dotekům kůže atd.

Odstavování – trvá *velmi* dlouho, obvykle dva až tři roky. Nutnost živit kojence, někdy dokonce nutnost živit mateřským mlékem zvířata. Trvá poměrně dlouho, než matka přijde o mléko. Kromě toho existují vztahy mezi kojením a reprodukcí, pozastavení reprodukce po čas kojení.¹⁷

Lidstvo by bylo víceméně možné rozdělit na národy, které znají kolébky, a na ty, které je neznají. Neboť existují některé techniky těla, které předpokládají nástroj. Mezi země s kolébkou patří téměř všechny národy severní polokoule, národy v oblasti And, stejně jako některé populace střední Afriky. V těch dvou posledních se užívání kolébky shoduje s deformacemi lebky (která má možná vážné fyziologické následky).

Odstavené dítě – *samo* umí jíst a pít; učí se chodit; cvičí se jeho zrak a sluch, pěstuje se jeho smysl pro rytmus, formu a pohyb, často prostřednictvím tance a hudby.

Osvojuje si pojmy a praktiky tělesných cvičení a dýchání. Přejímá určité postoje, jež jsou mu často vnuceny.

3. Techniky dospívání.

Ty lze pozorovat zejména u mužů. Méně důležité jsou u dívek v těch společnostech, na jejichž studium je kurz etnologie zaměřen. Velkým okamžikem ve výchově těla je iniciace. Způsob, jakým jsou vychováváni naši chlapci a děvčata, nás vede k představě, že obě pohlaví získávají všude stejné způsoby a postoje a že se jim všude dostává stejného výcviku. Tato představa je mylná, i pokud jde o naši společnost – v případech tzv. primitivních zemí je pak naprosto falešná. Ba co víc: popisujeme skutečnost, jako by naše vlastní škola, jež dítě pohltí v raném věku, snaží se ho chránit a připravit na život, existovala všude a odjakživa. Pravidlem je opak. Například: ve všech černošských společenstvích nabírá výchova chlapce kolem pubertálního věku na intenzitě, zatímco výchova ženy zůstává takřikajíc tradiční. Žádná škola pro ženy neexistuje. Školí je jejich matky, a to neustále a s nemnoha výjimkami postupují přímou cestou do manželství. Dítě mužského pohlaví vstupuje do společnosti mužů, kde se učí svému povolání, zvláště válečnému. Pro muže i ženy je však rozhodným okamžikem okamžik dospívání. Tehdy se definitivně naučí technikám těla, jež si pak uchovají po celý dospělý život.

16 Výzkumy v tomto bodě se začínají publikovat.

17 Velký soubor faktů sesbíraných Plossem a doplněných Bartelsem je v tomto bodě uspokojivý.

4. Techniky v dospělém věku.

Při sestavování jejich inventáře můžeme použít různé okamžiky dne, během nichž dochází ke koordinovaným pohybům i zastavením.

V zásadě rozlišujeme spánek a bdění a v bdělosti ještě klid a aktivitu.

1° *Techniky spánku.* Představa, že lůžko je něco přirozeného, je zcela nepřesná. Mohu vám říct, že válka mě naučila spát všude, třeba na hromádce kamení, ale kdykoliv jsem změnil postel, prožil jsem okamžiky nespavosti a rychle jsem mohl usnout až od druhého dne.

Můžeme rozlišovat mezi společenstvími, jež nemají na čem spát, s výjimkou „podlahy“ či „země“, a společenstvími, která mají na spaní svá zařízení. Tak pro „civilizaci od 15 stupňů zeměpisné šířky“, o níž mluví Graebner¹⁸,¹⁹, je kromě jiného typické, že spí na lavici s opěrkou pro šíji. Jako podpěrka pro ruce slouží často totem, někdy s vyřezanými dřepícími postavičkami lidí nebo s totemickými zvířaty. Jsou lidé, kteří používají rohože, a lidé bez rohoží (Asie, Oceánie, část Ameriky). Existují národy, které znají polštáře, a ty, jež je neznají. Existují skupiny obyvatel, které uléhají těsně vedle sebe do kruhu, ať už uprostřed mají ohniště, či nikoli. Existují primitivní způsoby, jak se zahřát a jak si zahřát nohy. Obyvatelé Ohňové země, žijící na velmi studeném místě, si dokáží zahřát nohy jen během spánku, protože mají jedinou příkrývku z lamí kožešiny (guanaco). A konečně existuje spánek vestoje. Masajové umějí spát vestoje. Sám jsem v horách spal vestoje. Často jsem spal na koni, někdy dokonce na kráčejícím koni; kůň byl chytřejší než já. Staré kroniky popisující barbarské vpády, zobrazují Huny a Mongoly, dřímající v sedle. Dělalí to tak dodnes a spánek jezdce nebrání koním pokračovat v jízdě.

Užívání příkrývek – jsou národy, které spí s příkrývkami, a ty, jež spí bez nich. Existuje hamaka a způsob spaní v zavěšení.

Zde máme velké množství praktik, které jsou současně technikami těla, ale mají i hluboký biologický dopad. Toto všechno může a má být studováno v terénu, stovky věcí ještě musíme poznat.

2° *Bdělost: techniky klidu.* Klid může být úplným odpočinkem nebo pouhým přerušením aktivity. Můžeme ležet, sedět či sedět v dřepu atd. Zkuste si dřepnout. Uvidíte, jakým mučením může být marocké stolování, pokud se zachovávají všechny rituály s ním spojené. Zásadně důležitý je způsob sezení. Je možno rozdělit lidstvo na dřepící a na sedící. A to ještě na národy, které znají lavičky a národy bez laviček a schůdků, národy se židlemi a bez židlí. Dřevěné sedátko, které nesou dřepící figury, je rozšířeno, což je velmi pozoruhodné, ve všech regionech od 15. stupně severní zeměpisné šířky a od rovníku obou kontinentů²⁰.

18 GRAEBNER, Ethnologie, Leipzig, 1923.

19 Fritz Graebner (1877–1934) byl německý antropolog a etnolog, představitel difuzionismu. Spolu s kolegy založil německo-rakouskou školu kulturních okruhů. (Pozn. red.)

20 Dobrý postřeh Graebnera, tamtéž.

Jsou národy, které mají stoly, a jiné, které je nemají. Stůl, řecká „trapéza“²¹, zdaleka není samozřejmostí. V Orientu je stále normou koberec či rohož. To je velmi komplikované, protože odpočinek zahrnuje jídlo, konverzaci atd. Některá společenství odpočívají ve velmi zvláštních pozicích. Tak například celé povodí Nilu a část oblasti Čadu až k jezeru Tanganika je obydleno lidmi, kteří venku odpočívají jako brodiví ptáci. Některým se dokonce daří odpočívat na jedné noze bez tyče, jiní se opírají o hůl. To jsou právě civilizační rysy, společné velkému počtu lidí, celým etnickým skupinám, které vytvářejí tyto techniky odpočinku. Nevím, jestli se to zdá tak přirozené i psychologům, jestli na to mají stejný náhled, ale já si myslím, že tyto pozice v oblastech savany souvisejí s vysokou trávou, s povoláním pastevce nebo funkcí hlídky atd. Lze je těžko získat výchovou a předávat.

Existuje i aktivní odpočinek, většinou s estetickou kvalitou – takže často můžeme odpočívat při tanci. K tomu se vrátíme později.

3° *Techniky aktivity, pohybu.* Klid definujeme jako nepřítomnost pohybu, pohyb jako nepřítomnost klidu. Existuje jednoduchý seznam:

Pohyby celého těla: šplhání, dupání, chůze. *Chůze:* habitus vzpřímeného krácejícího těla, dýchání, rytmus chůze, máchání rukama, pozice loktů, postupování s trupem vystrčeným dopředu nebo postupování střídavě jednou či druhou stranou těla (zvykli jsme si chodit dopředu celým tělem najednou). Špičky od sebe, špičky dovnitř. Napnuté nohy. Parádní „husí krok“ je nám k smíchu. Je to způsob, jak německá armáda dosáhne při pochodování co nejvíce natažených, vysoce zdvižených nohou, protože vojáci ze severu mají dlouhé nohy a rádi dělají co možná nejdelší kroky. Velký počet nás Francouzů z nedostatku takového cvičení má vbočená kolena, tedy nohy do iks. Hle, další z těch idiosynkrazí, které souvisejí jednak s rasou, s individuální mentalitou i s mentalitou kolektivní. Takové techniky jako například obrat o 180 stupňů jsou na nejvyšší podivné. „Čelem vzad“ na anglický způsob je natolik odlišný manévr od našeho, že je třeba studia, než se jej naučíte.

Běh. Pozice chodidel, pozice paží, dýchání, kouzlo běhu, vytrvalost. Viděl jsem ve Washingtonu náčelníka Spolku indiánského kmene Hopi, který přišel se čtyřmi svými muži protestovat proti zákazu podávat některé alkoholické nápoje na jejich obřadech. Byl to jistě nejlepší běžec na světě – uběhl 250 mil bez zastávky. Všichni tito domorodci jsou zvyklí na fyzicky velmi náročné činnosti všeho druhu. Hubert²², který je viděl, je srovnával s japonskými atlety. Ten stejný Indián byl i neuvěřitelný tanečník.

Konečně se dostáváme k technikám aktivního odpočinku, které nejsou jen záležitostí estetickou, ale patří též k tělesným hrám.

21 Stůl umístěný v oltářním prostoru pravoslavného chrámu, přeneseně též jídelna či společné posezení. (Pozn. red.)

22 Henri Hubert (1872–1927) byl francouzský archeolog, sociolog a představitel srovnávací religionistiky, podobně jako Robert Hertz nebo Marcel Mauss byl Durkheimovým žákem. Zabýval se zejména studiem keltských kmenů. Byl blízkým spolupracovníkem Mause a publikoval s ním řadu textů. (Pozn. red.)

Tanec – možná jste absolvovali přednášky pánů [Ericha Marii] von Hornbostela²³ a M. Curta Sachse. Doporučuji vám velmi pěkné dějiny tance pana Sachse²⁴.

Přijímám jejich dělení na tance klidové a akční. Méně připraven jsem přijmout jejich hypotézu týkající se rozšíření těchto tanců. Oba se stali oběťmi základního omylu, na němž je postaven celý jeden směr sociologie. Podle něho existují společenství výlučně mužské linie a jiná společenství původu výlučně ženského. Ta, jež jsou zcela feminizovaná, tíhnou k tanci na místě; ostatní, jež svůj původ odvozují od muže, nalézají potěšení v tom, že se přemisťují. Curt Sachs tyto tance klasifikoval zdařileji jako extrovertní a introvertní. Tady jsme plně v psychoanalýze, která je zde celkem opodstatněná. Sociolog ale musí vidět věci mnohem komplexněji. Tak například Polynésané, a Maorové obzvlášť, se velmi silně natřásají, i na místě, nebo se velmi dynamicky přemisťují, když na to mají prostor.

Je třeba rozlišovat tanec mužů a tanec žen, jež jsou často na opačných pólech.

A konečně bychom si měli uvědomit, že tanec v náručí partnera je produktem moderní evropské civilizace, což je dokladem skutečnosti, že fenomén, který považujeme za přirozený, má svůj historický původ. A je pohoršením pro celý svět, s výjimkou nás samotných.

Přikročím nyní k technikám těla, jež jsou zároveň funkcí řemesla a také součástí dovedností anebo složitějších technik.

Skok. Zažili jsme proměny techniky skoku. Všichni jsme skákali z odrazového můstku a opět čelem. Naštěstí už se tato technika neužívá a nyní se skáče bokem. Existuje skok do dálky, do výšky, do hloubky. Skok z místa, skok o tyči. Zde se shodujeme s tématy našich přátel [Wolfganga] Köhlera, [Paula] Guillaumea²⁵ a [Ignace] Meyersona²⁶: srovnávací psychologie člověka a zvířat. Už o tom nebudu mluvit, tyto techniky mají nespočet variací.

Šplh. Musím se vám přiznat, že velmi špatně šplhám po stromech – ucházejícím způsobem po horách a skalách. Rozdíl ve výchově vede k rozdílným metodám.

U takzvaných primitivních národů existuje hlavní metoda lezení na strom s pomocí opasku obepínajícího kmen stromu a tělo lezce. My takové užití opasku neznáme. Můžeme vidět dělníka, jak šplhá na telegrafní sloup pomocí železných stupaček, ale bez opasku. Měli bychom je tento postup naučit²⁷.

Také historie metod alpinismu je zcela pozoruhodná. Během mého života udělal alpinismus fantastický pokrok.

23 Erich Moritz von Hornbostel (1877–1935) byl rakouský etnomuzikolog. (Pozn. red.)

24 Curt SACHS, *Weltgeschichte des Tanzes*, Berlin, 1933.

25 Paul Guillaume (1878–1962) byl francouzský psycholog a přední představitel gestaltismu. (Pozn. red.)

26 Ignace Meyerson (1888–1983) byl francouzsko-polský psycholog a blízký přítel Marcela Mause. Vedl časopis *Journal de Psychologie Normale et Pathologique*. Ve své práci využíval metody historiografie, sociologie a lingvistiky. Zabýval se také psychoanalýzou. V roce 1952 založil *Centre de recherches de psychologie comparative*. (Pozn. red.)

27 Konečně jsem ho viděl v praxi (jaro 1935).

Slézání. Z ničeho nemáte větší závrať, než když vidíte Kabyla²⁸ v trepkách, jak slézá z kopce. Jak to, že nespadne a ty trepky neztratí? Viděl jsem, zkusil jsem to a nechápu.

Ostatně nerozumím ani tomu, jak mohou dámy chodit na vysokých podpatcích. I tady je třeba vše vyzkoumat a nikoli jen srovnávat.

Plavání. Už jsem řekl, co si o tom myslím. Potápět se, plavat; používání dalších prostředků – kožených měchů, prken atd. Dostáváme se tak na cestu vynálezu mořeplavby. Patřil jsem k těm, kteří kritizovali knihu de Rougé²⁹ o Austrálii, poukázali na jeho plagiáty a vážné nepřesnosti. S mnoha jinými kolegy jsem považoval za výmysly jeho historiky: údajně viděl obrovské mořské želvy, na jejichž hřbetech jezdili příslušníci kmene Niol-Niol (severozápadní Austrálie). Ale dnes máme nádherné fotografie, kde domorodci opravdu sedí obkročmo na želvách. Stejně tak historie kousku dřeva, na němž se plave, byla zaznamenána [Robertem Sutherlandem] Rattrayem ve spise věnovaném Ašantům (první díl).

Navíc je tato technika jasně doložena u domorodců všech lagun Guiney, v Porto-Novo, v našich koloniích.

Silové pohyby. Strkat, tahat, zvedat. Všichni vědí, co je to úder bokem. Je to naučená technika a nikoli prostý sled pohybů.

Vrhat, házet do vzduchu atd.; způsob, jak držet předmět určený k hození v prstech je pozoruhodný a má mnoho variant.

Držet. Držet zuby. Držet pomocí prstů u nohou, v podpaží atd.

Toto studium mechanických pohybů už dost pokročilo. Jde o vytváření mechanických dvojic s tělem. Možná si vzpomínáte na velkou teorii [Franze] Reuleaux³⁰ o vzniku těchto mechanických soustav. A vzpomeňme zde i velké jméno [Louise-Huberta] Farabeufa³¹. Kdykoli je používána pěst, tím spíše, měl-li člověk v ruce „pěstní klín“, vznikají „dvojice sil“.

Do této skupiny se řadí všechny obratné triky rukou, eskamotérské kousky, atletika, akrobacie atd. Musím vám říct, že jsem vždycky měl velký obdiv pro eskamotéry, gymnasty a mám ho stále.

4° *Techniky péče o tělo. Tření, umývání, mydlení.* Tato kapitola je velmi mladá. Vynálezci mýdla nebyli ani Řekové, ani Římané – ti se neumývali mýdlem. Byli to Galové. Na druhé straně se celá Střední Amerika a jihovýchod Jižní Ameriky mydlily dřevem z keře mydlokor nazývaného také „brasil“, který dal jméno Brazílii.

28 Kabylové (z arabského *gabala* – „příslušník kmene“) jsou berberský národ žijící v horském regionu Kabylie ležícím na severu Alžírsko. (Pozn. red.)

29 Jedná se o autorovu chybu ve jméně. Autorem kritizované knihy není de Rougé, ale Louis de Rougemont (1847–1921) vlastním jménem Henri Louis Grin, švýcarský cestovatel. Mauss zřejmě odkazuje na knihu *The Adventures of Louis de Rougemont as Told by Himself*. London: Newnes, 1899, s. 86. V českém překladu vyšla pod názvem *Neuvěřitelná dobrodružství, jež sám zažil a vypravuje Ludvík de Rougemont*. Praha: Vilímek, 1905. (Pozn. red.)

30 Franz Reuleaux (1829–1905) byl německý inženýr, který se zabýval kinematikou strojů. (Pozn. red.)

31 Louis Hubert Farabeuf (1841–1910) byl významný francouzský lékař a profesor anatomie. (Pozn. red.)

Péče o ústní dutinu. – Techniky kašlání a plivání. Zde je mé osobní pozorování. Jedna malá holčička neuměla vykašlávat a každá další rýma měla horší průběh. Informoval jsem se a dozvěděl se, že ve vesnici v kraji Berry, odkud pocházel její otec a obzvláště v jeho rodině, nikdo neuměl vykašlávat. Naučil jsem ji vykašlávat, za každé odkašlání jsem jí dal pětifrank. A protože toužila po kole, naučila se to. Byla první z rodiny, kdo uměl kašlat a plivat.

Hygiena přirozených potřeb. Tady bych vám mohl vyjmenovat nespočet různých činností.

5° *Techniky konzumace*

Jídlo. Vzpomeňte na anekdotu o perském šáhovi, kterou vyprávěl [Harald] Høffding³². Napoleon III. pozval šáha na večeři a ten jedl prsty. Císař trval na tom, aby vyzkoušel zlatou vidličku. Šáh odmítne se slovy: „Ani nevíte, o jakou rozkoš se připravujete.“

Absence a nepoužívání nože. Obrovský faktický omyl, jehož se dopustil [W. J.] McGee³³, který při pozorování Seriů³⁴ (poloostrov sv. Magdaleny, Kalifornie) usoudil, že jsou nejprimitivnější z lidí, protože nemají smysl pro používání nože. Prostě jen nepoužívají nůž při jídle.

Pítí. Je velmi užitečné naučit děti pít ze studánky, z pramene, z proudu vody atd. nebo si lít nápoj z výšky do úst atd.

6° *Techniky reprodukce.* Nic není techničtějšího než sexuální polohy. Velmi málo autorů mělo odvahu o této otázce mluvit. Je třeba být vděčný M. [Friedrichu Salomanu] Krausovi³⁵, že publikoval svou velkou sbírku *Anthropophyteia*³⁶.

Všimněme si například této sexuální polohy: žena je nohama zavěšena za mužovy lokty. Je to *specifická* poloha celého Pacifiku, od Austrálie po Peru přes Behringovu úžinu, ale velmi vzácná jinde. Existují všechny možné techniky, sexuální akt normální a nenormální. Doteky pohlavím, směsice vzdechů, polibků atd. Sexuální techniky a morálka jsou ve velmi úzkém vztahu.

7° Konečně existují *techniky péče o tělo* – masáže atd. Ale pojďme dál.

32 Harald Høffding (1843-1931) byl dánský filozof a teolog. (Pozn. red.)

33 William John McGee (1853-1912) byl americký vynálezce, geolog, antropolog a etolog. (Pozn. red.)

34 Seriové jsou domorodí Indiáni žijící na území mexického státu Sonora, na pobřeží Kalifornského zálivu, na ostrově Tiburón a San Esteban. (Pozn. red.)

35 Friedrich Salomon Krauss (1859-1938) byl židovský chorvatsko-rakouský antropolog, sexuolog a slavista. Po dobu několika let vydával sborník *Anthropophyteia*, který obsahoval jednu z největších sbírek lidové erotiky a skatologie. (Pozn. red.)

36 Šlo o sborník, který vydával mezi lety 1904 a 1913 Krauss. (Pozn. red.)

Kapitola IV

Obecné úvahy

Možná vás obecné otázky budou zajímat víc než tyto výčty technik, kterými jsem se zabýval příliš dlouho.

Co z nich vyplývá velmi jasně, je, že se skoro všude setkáváme s fyziologicko-psycho-sociologickými montážemi sérií činností. Tyto činnosti jsou více či méně obvyklé a více či méně historické v životě jedince a v dějinách společnosti.

Pojďme dál: jeden z důvodů proč mohou tyto série činností vzniknout snadněji u jedince, je právě ten, že jsou vytvořeny nějakou společenskou autoritou. Když jsem byl desátníkem, vyučoval jsem cvičení sevřeného řadu, pochod ve čtyřstupu a do kroku takto: zakazoval jsem pochodovat do kroku a řadit se do dvou řad po čtyřech, ale nutil jsem mužstvo, aby procházelo mezi dvěma stromy, které rostly na dvoře. Šlapali jeden po druhém. Tak pochopili, že to, co je nutíme dělat, není úplně pitomé. V podstatě celý život ve skupině je jistým výcvikem pohybů v sevřené řadě.

V každé společnosti každý ví a musí vědět a naučit se, co musí dělat v daných podmínkách. Přirozeně, ani společenskému životu se nevyhýbá hloupost a nenormálnost. I omyl může být principem. Francouzské námořnictvo teprve nedávno začalo učit námořníky plavat. Ale principem je příklad a rozkaz. Pro všechny tyto činnosti tedy existuje silný sociologický důvod. Doufám, že mi dáte za pravdu.

Na druhé straně, protože jde o pohyby těla, všechno předpokládá enormní biologický, fyziologický aparát. Jaká je tloušťka psychologického ozubeného soukolí? Říkám schválně ozubené soukolí. Zastánce Comtova učení by řekl, že mezi biologickým a sociologickým neexistuje mezera. Já vám mohu říct, že zde vidím psychologické jevy jako převod a nevidím je jako příčiny, kromě okamžiků tvorby nebo reformy. Případy invence, ustavení principů jsou vzácné. Případy adaptace jsou individuální psychologickou záležitostí. Ale obecně jsou řízeny výchovou a v případě okolností běžného života kontaktem.

Kromě toho jsou v psychologii na pořadu dne dvě velké otázky: otázka individuálních schopností, technické orientace a otázka charakteristiky, biotypologie, které mohou přispět tomuto krátkému výzkumu, který jsme právě provedli. Podle mého názoru neučinila psychologie v poslední době velké objevy v oblasti svých tzv. schopností, ale spíše v oblasti psychotechniky a analýzy psychických „celků“.

Etnolog se zde setkává se zásadními otázkami psychických možností té či té rasy a takové či takové biologie toho či onoho národa. Jsou to základní otázky. Myslím si, že i tady máme co do činění s biologicko-sociologickými jevy. Myslím si, že základní výcvik ve všech těchto technikách spočívá v tom, že naučíme tělo, aby se adaptovalo na situace, v nichž je používáno. Například velké zkoušky stoicismu, které představují iniciaci pro velkou část lidstva, mají za cíl naučit rozvaze a vyrovnanosti, odolnosti, serióznosti, duchapřítomnosti, důstojnosti atd. Hlavní užitek, který mi přineslo dřívější praktikování alpinismu, bylo trénování rozvahy, které mi pak umožnilo spát vestoje na nejmenším výstupku na okraji srázu.

Myslím si, že celý ten pojem výchovy ras, jež jsou vybírány na základě předem určené výkonnosti, je jedním ze základních momentů samotné historie: výcvik vidění, výcvik chůze – stoupaní, slézání, běhu. Zvláště sem patří výchova, jak si zachovat rovnováhu. Ta je především zpomalujícím mechanismem, mechanismem, který zamezuje neuspořádaným pohybům; toto zpomalení následně umožňuje koordinovanou reakci koordinovaných pohybů, směřovaných k určitému cíli. Tato odolnost vůči emocím je pro společenský i duchovní život něčím zásadně důležitým. Je fenoménem, který odděluje, ba rozřazuje takzvané primitivní společnosti – podle toho, zda vystavují na odiv drsnější, neuvážené, neuvědomělé reakce anebo naopak izolovanější, přesné akce, ovládané jasným vědomím.

Za intervenci vědomí vdčíme společnosti. A to, že společnost někam intervenuje, se neděje díky nevědomosti. Díky společnosti existuje jistota hotových pohybů, nadvláda vědomí nad emocí a nevědomostí. Díky rozumu francouzské námořnictvo donutí své námořníky naučit se plavat.

Odsud se snadno dostaneme k mnohem filozofičtějším problémům.

Nevím, jestli jste věnovali pozornost tomu, na co již upozornil můj přítel [Marcel] Granet³⁷ ve svém skvělém výzkumu taoistických technik, obzvláště tělesných a dechových. Sám jsem prostudoval sanskrtské texty jógy natolik, abych pochopil, že v Indii se dospělo k témuž. Jsem naprosto přesvědčen, že u kořene všech mystických stavů nalezneme tělesné techniky, které jsme my nezkoumali, ale které byly důkladně studovány v Číně a v Indii, a to velmi dávno. Toto socio-psycho-biologické studium mystiky je před námi. Myslím si, že přístup ke „komunikaci s Bohem“ nám mohou zajistit prostředky, jež jsou nutně biologické. Ačkoliv technika dechu atd. je zásadním hlediskem jen v Indii a Číně, myslím si, že je rozšířena obecněji. V každém případě máme v tomto bodě prostředky, abychom pochopili velké množství faktů, jimž jsme dosud nerozuměli. Myslím si dokonce, že všechny nedávné objevy reflexní terapie si zasluhují pozornost nás, sociologů, poté co ji prozkoumali biologové a psychologové, kteří jsou mnohem kompetentnější než my.

37 Marcel Granet (1884–1940) byl francouzský sociolog, etnolog, člen durkheimovské sociologické školy. Zabýval se zejména studiem Číny. (Pozn. red.)

Bibliografie

- BEST, Elsdon. 1924. *The Maori*. Memoirs of the Polynesian Society, Volume V. Wellington, New Zealand: Board of Maori Ethnological Research, 1924.
- GRAEBNER, Fritz. 1923. *Ethnologie in die Kultur der Gegenwart*. In Paul Hinneberg (ed.). *Die Kultur der Gegenwart*. Leipzig: Teubner, 1923.
- GRANET, Marcel. 1929. *La civilisation chinoise*. Paris: La Renaissance du livre, 1929.
- HERTZ, Robert. 1909. La prééminence de la main droite. Étude sur la polarité religieuse. *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger*, 1909.
- HERTZ, Robert. 1960. The Pre-eminence of the Right Hand: A Study in Religious Polarity. In *Death and the Right Hand*. London: Cohen and West, 1960.
- KRAUSS, Friedrich Saloman (ed.). *Anthropophyteia. Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral*. Leipzig: Deutsche Verlagsaktiengesellschaft, 1904–1913.
- MAUSS, Marcel. *Sociologie et anthropologie*. Paris: Presses Universitaires de France, 1950.
- MAUSS, Marcel. *Manuel d'ethnographie*. Denise Paulme (ed.). Paris: Payot, 1947.
- PLOSS, Hermann Heinrich. *Das Weib: Das Weib in der Natur- und Volkerkunde. Anthropologische Studien*. Leipzig: 1884.
- PLOSS, Hermann Heinrich and Paul BARTELS. 1935. *Woman: an Historical, Gynaecological and Anthropological Compendium*. London: William Heinemann (Medical Books), 1935.
- REULEAUX, Franz and Alex. B. W. KENNEDY. 1876. *The kinematics of machinery: Outlines of a theory of machines*. London: Macmillan, 1876.
- ROTH, Walter E. and Robert ETHERIDGE. 1897. *Ethnological studies among the north-west central Queensland aborigines*. Brisbane: Edmund Gregory, Government Printer, 1897.
- ROTH, Walter E. 1929. *Additional studies of the arts, crafts, and customs of the Guiana Indians, with special reference to those of southern British Guiana*. In Bureau of American Ethnology Bulletin. 1929. Washington: Government Printing Office, 1929.
- SACHS, Curt. 1933. *Eine Weltgeschichte des Tanzes*. Berlin: D. Reimer, 1933.
- TEICHELMANN, Christian Gottlieb and Clamor Wilhelm SCHÜRMAN. 1840. *Outlines of a Grammar, Vocabulary and Phraseology of the Aboriginal Language of South Australia, spoken by the Natives in and for Some Distance around Adelaide*. Adelaide, publikováno autory 1840.

Marcel Mauss (1872, Epinal – 1950, Paříž) byl francouzský sociolog a antropolog. Studoval na univerzitě v Bordeaux, kde navštěvoval kurzy svého strýce, Émila Durkheima. Měl zásadní podíl na konstituování francouzské etnologie a sociologie. Působil na École Pratique des Hautes Études, kde přednášel o náboženstvích přírodních národů. V roce 1925 založil L'Institut d'ethnologie v Paříži. V letech 1931 až 1941 vyučoval na Collège de France. Ve svém výzkumu využíval zejména komparativní metody a zabýval se například analýzou daru, oběti, směny, magie či reciprocity a spolupráce. Během svého života nepublikoval žádnou monografii, ale napsal řadu studií a esejů. Mezi jeho nejvýznamnější práce patří spis, v němž provedl analýzu daru v mezikulturní perspektivě. Česky tento text vydalo Sociologické nakladatelství v roce 1999 jako *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Mezi Maussovy významné žáky patřili například francouzský antropolog a indolog Louis Dumont (1901–1998), francouzský spisovatel a etnograf Michel Leiris (1901–1990) nebo slavný strukturalistický antropolog Claude Lévi-Strauss.

Ediční poznámka

Při překladu jsme vycházeli z digitální verze, kterou připravil Jean-Marie Tremblay, profesor sociologie na škole Cégep de Chicoutimi, a která vznikla v rámci edice Les classiques des sciences sociales. Digitální verze je volně dostupná na následujícím odkaze: http://classiques.uqac.ca/classiques/mauss_marcel/socio_et_anthropo/6_Techniques_corps/techniques_corps.pdf.

Text otiskujeme v původním redakčním znění, tj. se zachováním autorských kurzív, uvozovek i rétorické stylistiky. Poznámkový aparát obsahující původní poznámky Marcela Mausse jsme doplnili několika redakčními poznámkami a charakteristikami citovaných autorů. České vydání jsme opatřili seznamem citované literatury.

Toto dílo lze užívat v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

